DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
Dabaszinātņu un matemātikas fakultāte
Matemātikas katedra

Studiju kurss

SKAITĻU TEORIJA

6.lekcija

Docētājs: Dr. P. Daugulis

2013./2014.studiju gads

Saturs

Lekcijas mērķis:

- apgūt svarīgas algebriskas struktūras - grupu pamatjēdzienus,
- apgūt atlikumu aditīvo grupu īpašības.

Lekcijas kopsavilkums:

- var definēt divas svarīgu algebrisku struktūru: grupas, apskatīt to vienkāršākās īpašības,
- atlikumu aditīvajā grupā var pilnībā saprast apakšgrupu tipus.

Svarīgākie jēdzieni: grupa, aditīvais pieraksts, apakšgrupa, cikliska apakšgrupa, aditīvās grupas cikliska apakšgrupa, cikliskas apakšgrupas ģenerators.

Svarīgākie fakti un metodes: atlikumu aditīvās grupas eksistence, aditīvo grupu ciklisko apakšgrupu īpašības, atlikumu aditīvās grupas apakšgrupu klasifikācija.

1. Atlikumu sakaitīšanas īpašības

1.1. Grupas

1.1.1. Pamatdefinīcijas

Par *grupu* sauc kopu G, kurā ir uzdota viena binära (divu argumentu) operācija

$$G \times G \to G,$$
$$(x, y) \mapsto xy$$

kas apmierina šādas īpašības:

- operācija ir asociatīva: $(xy)z = x(yz)$, $\forall\ x, y, z$,
- $\exists$ neitrālais (vienības) elements e: $xe = ex = x$, $\forall\ x \in G$,
- $\forall\ x \in G\ \exists\ y = x^{-1} \in G$ (x inversais elements): $xy = yx = e$.

Grupas operāciju apzīmē ar kādu atdalošo simbolu $(\cdot, *, +)$.

Ja operācija ir komutatīva, tad grupu sauc par *komutatīvu (Ābela) grupu*. Mēs šajā kursā sākot ar šo vietu strādāsim ar komutatīvajām grupām.

1.1.2. Aditīvais pieraksts

Komutatīvām grupām bieži lieto *aditīvo pierakstu* -

- par atdalošo simbolu izmanto + vai līdzīgu simbolu,
- neitrālo elementu apzīmē ar 0,
- inverso elementu $-x$.

1.1. piemērs. $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Q}$, $\mathbb{R}$, $\mathbb{C}$ ar saskaitīšanas operāciju ir komutatīvas grupas. $(m\mathbb{Z}, +)$ ir komutatīva grupa. Vektoru kopa ar vektoru saskaitīšanas operāciju ir grupa.

1.1.3. Apakšgrupas

Grupas apakškopu H sauksim par G *apakšgrupu* $(H \leq G)$, ja

1. $\left\{ \begin{array}{l} h \in H \\ h' \in H \end{array} \right. \Longrightarrow h + h' \in H;$
2. $h \in H \Longrightarrow -h \in H;$
3. $e \in H.$

1.1.4. Cikliskās apakšgrupas

Fiksēsim $a \in G$. Kopu $\{0, \pm a, \pm 2a, \pm 3a, ...\}$ sauc par *ciklisku apakšgrupu ar ģeneratoru* a, apzīmē ar $\langle a \rangle$.

Par a *kārtu* sauc mazāko $n \in \mathbb{N}$ tādu, ka $n \cdot a = 0$, ja tāds eksistē. Ja tāds n neeksistē, a kārta ir ∞.

1.1. piezīme. Ja $A = \mathbb{Z}/m$, tad $\langle a \rangle = \{a, 2a, ..., \underbrace{na}_{=0}\}$.

$-a = (n-1)a,$
$-2a = (n-2)a,...$

1.2. $\mathbb{Z}$ un atlikumu aditīvo grupu īpašības

1.2.1. Pamatfakti

1.1. teorēma.

1. $(\mathbb{Z}, +)$ ir komutatīva grupa.
2. $\forall\ m \in \mathbb{Z}$: $(\mathbb{Z}/m, +)$ ir komutatīva grupa (*atlikumu aditīvā grupa*).

PIERĀDĪJUMS

1. Skaitļu un atlikumu klašu saskaitīšana ir asociatīva un komutatīva.

$0 \in \mathbb{Z}$ un $[0] \in \mathbb{Z}/m$ ir neitrālie elementi.

$\forall\ x \in \mathbb{Z} : x + (-x) = 0 \equiv 0 (\text{mod } m) \implies -[x] = [-x] \implies$ klases $[x]$ inversais elements ir klase $[-x]$. ■

1.2. piezīme. Atlikumu aditīvajām grupām vienmēr izmanto aditīvo pierakstu. Tālāk parasti identificēsim x un $[x]$.

1.2.2. Aditīvo grupu cikliskās apakšgrupas

1.2. teorēma. (ciklisko apakšgrupu īpašības) $A \in \{\mathbb{Z}, \mathbb{Z}/m\}$, $m \in \mathbb{Z}$.

1. $\forall\, a \in A:\ \langle a \rangle \leq A$.
2. $\langle 1 \rangle = A$ (A ir *cikliska grupa* ar ģeneratoru 1).
3. $a \mid b \implies \langle b \rangle \leq \langle a \rangle$.

PIERĀDĪJUMS

1. Slēgtums: $(na) + (n'a) = (n + n')a \in \langle a \rangle$.

Neitrālais elements: $0 \cdot a = 0 \implies 0 \in \langle a \rangle$.

Inversie elementi: $na + (-n)a \equiv 0 \implies -(na) \in \langle a \rangle$.

2. $\langle 1 \rangle \subseteq A$.
$\forall\, n \in \mathbb{Z}:\ n = n \cdot 1 \implies A \subseteq \langle 1 \rangle \implies \langle 1 \rangle = A$.

3. $a|b \implies b = aq \implies \forall\, n \in \mathbb{Z}:\ nb = (nq)a \implies nb \in \langle a \rangle$. ■

1.3. teorēma. (ciklisko apakšgrupu īpašības atlikumu aditīvajās grupās) $m \in \mathbb{Z}$, $m \geq 2$.

1. $\langle a \rangle = \left\langle LKD(a,m) \right\rangle$.
2. $\langle a \rangle = \langle a' \rangle \iff LKD(a,m) = LKD(a',m)$.
3. $|\langle a \rangle| = \dfrac{m}{LKD(a,m)}$.

PIERĀDĪJUMS

1. $LKD(a,m) = d$. No iepriekšējās teorēmas seko, ka $\langle a \rangle \leq \langle d \rangle$.

Saskaņā ar lineārās kombinācijas īpašību

$d = ua + vm \implies d \equiv ua (\mathrm{mod}\ m) \implies$

$\forall\ n \in \mathbb{Z}: \quad nd \equiv n(ua) \equiv (nu)a (\mathrm{mod}\ m) \implies \langle d \rangle \leq \langle a \rangle \implies \langle d \rangle = \langle a \rangle$.

2. Apzīmēsim $LKD(a,m)$ ar d, $LKD(a',m)$ ar d'. Saskaņā ar iepriekšējo apgalvojumu

$$\Big(d = d'\Big) \Longrightarrow \langle a\rangle = \langle d\rangle = \langle d'\rangle = \langle a'\rangle.$$

$$\langle a\rangle = \langle a'\rangle \Longrightarrow \langle d\rangle = \langle d'\rangle \Longleftrightarrow \begin{cases} \langle d\rangle \leq \langle d'\rangle \\ \langle d'\rangle \leq \langle d\rangle \end{cases} \Longrightarrow$$

$$\begin{cases} \exists\, n' \in \mathbb{Z}: \ d \equiv n'd'(\text{mod } m) \\ \exists\, n \in \mathbb{Z}: \ d' \equiv nd(\text{mod } m) \end{cases} \Longrightarrow \begin{cases} d = n'd' + mq' \\ d' = nd + mq \end{cases} \Longrightarrow$$

$$\begin{cases} d \equiv 0(\text{mod } d') \\ d' \equiv 0(\text{mod d}) \end{cases} \Longrightarrow \begin{cases} d' \Big| d \\ d \Big| d' \end{cases} \Longrightarrow d = d'.$$

3. Apzīmēsim $d = LKD(a, m)$, $n = \dfrac{m}{d}$. $\langle a\rangle = \langle d\rangle$.

$$LKD(d, m) = d \Longrightarrow \frac{m}{LKD(d, m)} \cdot d = m \equiv 0(\text{mod } m) \Longrightarrow$$

$|\langle a\rangle| = |\langle d\rangle| \leq n.$

Apskatīsim $S = \{d, 2d, ..., (n-1)d, \underbrace{nd}_{=0}\}$. Pierādīsim, ka $|S| = n$.

$$\exists\, u, v \in \{1, ..., n\} : \begin{cases} u > v \\ ua \equiv va (\mathrm{mod}\ m) \end{cases} \Longrightarrow$$

$$\underbrace{(u - v)}_{=w} d \equiv 0 (\mathrm{mod}\ m).$$

$$\begin{cases} 0 < w < n \\ wd \equiv 0 (\mathrm{mod}\ m) \end{cases} \Longrightarrow \begin{cases} 0 < wd < m \\ wd = mq \end{cases} \Longrightarrow \text{- pretruna.} \blacksquare$$

1.3. piezīme. Seko, ka ir savstarpēji viennozīmīga atbilstība starp m dalītājiem un $\mathbb{Z}/m$ apakšgrupām.

1.2. piemērs. $\mathbb{Z}/20$. Apakšgrupas: $\langle 0 \rangle$, $\langle 1 \rangle$, $\langle 2 \rangle = \langle 6 \rangle$, $\langle 4 \rangle = \langle 8 \rangle$, $\langle 5 \rangle$, $\langle 10 \rangle$.

1.2.3. Atlikumu aditīvās grupas apakšgrupu klasifikācija

1.4. teorēma. $A \in \{\mathbb{Z}, \mathbb{Z}/m\}$, $m \in \mathbb{Z}$.

$\forall\ H \leq A,\ H \neq \{0\}:\ \Big(\exists\ g \in A:\ \langle g \rangle = H\Big)$.

PIERĀDĪJUMS

$\underline{A = \mathbb{Z}}$ Dota $H \leq \mathbb{Z}$. Apskatīsim minimālo $g \in H$, $g > 0$.

Saskaņā ar iepriekšējo teorēmu $\langle g \rangle \leq H$. Pierādīsim, ka $\langle g \rangle = H$.

Pieņemsim pretējo: $\langle g \rangle \lneq H \implies \exists\ x \in H:\ ng \neq x, \forall\ n \in \mathbb{Z}$.

Izdalīsim x ar g:

$$x = qg + r,\ \text{kur}\ 0 \leq r \leq g - 1.$$

$$\begin{cases} x \in H \\ g \in H \end{cases} \implies x - qg = r \in H.$$

$r = 0 \implies x = qg$ - pretruna ar to, ka $x \notin \langle g \rangle$.

$r > 0 \implies$ pretruna, jo g ir minimālais pozitīvais H elements.

$\underline{A = \mathbb{Z}/m}$
Izmantosim kanonisko PAK $\{0, 1, ..., m-1\}$.
Dota $H \leq \mathbb{Z}/m$. Apskatīsim minimālo $b \in H$.
Saskaņā ar 1. $\langle b \rangle \leq H$.
Pierādīsim, ka $\langle b \rangle = H$.

Pieņemsim pretējo: $\exists\, x \in H : \; nb \not\equiv x (\text{mod } m), \forall\, n \in \mathbb{Z}$.
Saskaņā ar lineārās kombinācijas īpašību $\exists\, u, v \in H$:

$$\underbrace{LKD(b,x)}_{=d} = \underbrace{ub}_{\in H} + \underbrace{vx}_{\in H} \implies d \in H.$$

$d < b \implies$ pretruna, jo tad b nav minimālais elements.

$d = b \implies b \big| x \implies \exists\, n \in \mathbb{Z} : x = nb \implies x \equiv nb (\text{mod } m)$ - pretruna. ■

2. 6.mājasdarbs

2.1. Obligātie uzdevumi

5.1 Atrast visas apakšgrupas, to ģeneratorus un elementu skaitu.

(a) $\mathbb{Z}/28$;
(b) $\mathbb{Z}/72$.

6.2 Atrisināt vienādojumus

(a) $2x \equiv 1 (\text{mod } 21)$;
(b) $15x \equiv 18 (\text{mod } 24)$;
(c) $27x \equiv 28 (\text{mod } 36)$.

(*Norādījums: izmantojiet zināmos faktus par* $\mathbb{Z}/m$ *apakšgrupām*)

6.3 (a) Atrast $\sum_{n=0}^{m} n = 1 + 2 + ... + (m-1) (\text{mod } m)$.

(b) Atrast $\sum_{n=0}^{\lceil m/2 \rceil} (2n) = 2 + 4 + ... \cdot (\text{mod } m)$.

(c) Atrast $\sum_{n=0}^{\lceil m/2 \rceil} (2n+1) = 1 + 3 + ... \cdot (\text{mod } m)$.

6.4 $m = p^\alpha q^\beta$, $T_\alpha = \left\langle \frac{m}{p^\alpha} \right\rangle \leq \mathbb{Z}/m$, $T_q = \left\langle \frac{m}{q^\alpha} \right\rangle \leq \mathbb{Z}/m$. Pierādīt, ka

(a) $a \in T_p \iff \exists\, s: \; p^s \cdot a \equiv 0 (\text{mod } m)$
(b) $T_p \bigcap T_q = \{0\}$;
(c) $\forall\, a \in \mathbb{Z}/m$ var viennozīmīgi izteikt formā $a \equiv a_p + a_q$, kur $a_p \in T_p$ un $a_q \in T_q$.

2.2. Paaugstinātas grūtības un pētnieciska rakstura uzdevumi

6.4 Doti m, $a \in \mathbb{Z}/m$. Ar ko ir vienāda a kārta? (Par komutatīvas grupas G elementa g *kārtu* sauc mazāko $n \in \mathbb{N} \cup \{0\} : n \cdot g = 0$).